

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ (ПОЧАТОК ХХІ ст.)

У статті на основі аналізу історико-педагогічної літератури початку ХХІ ст. охарактеризовано основні підходи до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Встановлено, що ними є частковий, універсальний, управлінський, ситуаційний, технологічний, комплексний та кваліметричний.

Ключові слова: оцінювання, підхід, професійно-педагогічна діяльність, викладач, якість.

Стратегічне завдання політики України на сучасному етапі – покращення якості освіти, досягнення рівня її відповідності актуальним та перспективним потребам особистості, суспільства та держави. Проблема оцінювання, розвитку та зростання професійно-педагогічної майстерності викладачів, яка має складний, неоднозначний характер, набуває особливої актуальності з огляду на низький рівень фінансування вузівської науки, зниження рівня методичної роботи на кафедрах, старіння технічних засобів навчання, вплив молоді із вищої школи до інших сфер. Як результат, популяризація систем управління якістю освіти відповідно до міжнародних стандартів вимагає нових підходів до відбору викладацьких кадрів ВНЗ, організації їх професійної діяльності та оцінювання її результативності.

Як свідчить аналіз історико-педагогічних джерел, на початку ХХІ ст. з боку науковців, вчених, дослідників, педагогів особлива увага приділяється питанням оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів. Пошуки більш досконалих шляхів вирішення цієї проблеми здійснювалися в працях В. Болотова, К. Корсака, В. Мельника, М. Поташника, Ю. Похолкова, Н. Селезньової. Зокрема, Н. Бордовська, Г. Ксензова займались проблемами визначення видів оцінки; Т. Васильєва, І. Зварич – обґрунтування та узагальнення методів, а І. Нікуліна, О. Римська – встановлення критеріїв оцінювання якості діяльності професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Однак недостатньо дослідженими на сьогодні є питання визначення та обґрунтування основних підходів до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ.

Мета статті – на основі аналізу історико-педагогічної літератури початку ХХІ ст. охарактеризувати основні підходи до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи.

У результаті наукового пошуку було встановлено, що на початку ХХІ ст. було декілька підходів до вирішення проблеми оцінювання якості діяльності професорсько-викладацького складу. На нашу думку, ці підходи є різноаспектними, іноді навіть полярними, викликають широку дискусію. Отже, перший – частковий підхід, прихильники якого радять створювати таку систему показників оцінювання, яка відповідає управлінській проблемі, що вимагає оцінювання персоналу. Суттєвим недоліком такого під-

ходу є, на їхню думку, різні, частіше за все не пов'язана один з одною системи показників. Саме тому зазначений підхід не дає комплексної оцінки освітянської праці. Другий – універсальний підхід, заснований на тезі про те, що можлива система показників оцінки, яка б слугувала базою для вирішення проблем управління в цілому: і мотивації, і підбору кадрів тощо. Цю оцінку найбільш доцільно застосовувати при стратегічному плануванні, розробці програм розвитку навчального закладу. Проте спроби практичної реалізації такої системи виявляються невдалими, оскільки система показників оцінки занадто громізка, анкети розростаються до десятка форм. Третій підхід – ситуаційний – полягає в ідеї неможливості створення узагальненої системи показників оцінювання. Прихильники цього підходу стверджують, що оцінка – умовна і змінна, а будь-який набір показників має значення тільки для конкретної ситуації [7].

За даними одного з дослідників [8], виділено два основні підходи до оцінювання якості діяльності професійно-педагогічної діяльності викладача ВНЗ. Перший – гуманістичний – підхід орієнтований на забезпечення потреби студента в об'єктивності оцінки якості його освіти. При цьому підході можлива та необхідна участь студентів в оцінюванні якості викладача, тому що їм необхідні якісні знання, досвід та вміння. Другий, технологічний підхід – спрямований на технологію оцінювання. При такому підході участь студентів в оцінюванні якості викладача виключена, оскільки студенти ще не оволоділи навчальною дисципліною, а тому не мають критерію для її оцінювання. Викладач і сам бачить якість оволодіння студентом цією дисципліною, або ж думка студентів для нього непринципова. Підкреслимо, що спільним для обох підходів є те, що оцінювання якості освіти (процесу та результату) має здійснюватись за однозначними, зрозумілими та особистісно значущими для студента, викладача, адміністратора критеріями. Тому на цьому етапі виникає необхідність у розробці концепцій, моделей, принципів побудови і функціонування внутрішньовузівських систем контролю за якістю вищої професійної освіти. Разом з цим необхідно чітко визначити критерії наявності та ефективності внутрішньовузівських систем контролю за якістю освіти, які б могли використовуватись експертами при проведенні атестаційної експертизи та акредитації ВНЗ. Внутрішньовузівська система контролю якості освіти, під якою мається на увазі сукупність принципів і методів виміру та збору інформації про основні параметри й показники технологічних процесів ВНЗ, результати його діяльності, не може бути ефективною, якщо її розглядати у відриві від всієї системи менеджменту якості. Тому дослідники розглядають систему контролю освіти як важливу її підсистему.

На думку М. Загірняка [2], існують такі підходи до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів. Так, перший підхід – управлінський (з позиції менеджменту) – робить акцент на розвитку процедури оцінювання, використанні інструментів та дотриманні нормативно-правових актів. Найчастіше він спирається на підсумкове оцінювання, коли необхідно констатувати стан діяльності викладача ВНЗ і виправдати прийняття адміністративного рішення. Другий підхід, орієнтований на ро-

звіт, передбачає формальне оцінювання, яке застосовують для отримання проміжного зворотнього зв'язку, поки діяльність перебуває у процесі розвитку. Зворотний зв'язок дає змогу оперативно внести корективи в хід діяльності, переглянути її пріоритети та напрями.

Ще одним із сучасних підходів до оцінювання професійної компетентності педагога є комплексний, що складається з трьох поступових процедур: тестування (вимірювання когнітивного та психомоторного компонентів у структурі професійної компетентності), анкетування (вимірювання емоційного та психомоторного компонентів) та вивчення портфоліо педагога (визначення результативного та творчого компонентів). Відповідно до цього інструментами оцінювання виступають: тест професійної компетентності (ПК), опитувальник професійної компетентності та портфоліо – “папка спеціаліста” в певному конкретизованому вигляді.

Аналіз багаторічного зарубіжного та певного вітчизняного досвіду підтверджує ефективність використання тестування як одного із сучасних підходів до оцінювання рівня професійної компетентності педагога. Так, у широкому розумінні тестування – це сукупність процедурних етапів планування, складання та випробування тестів, опрацювання та інтерпретація їх результатів. Крім цього, тестування розглядається як метод педагогічної діагностики. Анкетування містить питання, розподілені по п'яти блоках, відповіді на які дають змогу з'ясувати: характерологічні особливості, мотиви та усвідомленість професійної діяльності, пізнавальні інтереси, розвиненість комунікативності. Портфоліо педагога – це “папка спеціаліста”, що має таку структуру: папка досягнень, що містить докази результативності професійної діяльності (грамоти, дипломи, сертифікати тощо); папка розвитку (власні здобутки, що засвідчують професійне вдосконалення); робоча папка (матеріали для саморозвитку). З одного боку, портфоліо викладача потрібно керівництву ВНЗ для моніторингу ефективності роботи педагога, для його атестації, з іншого – для самоспостереження, самооцінки й самозростання викладача.

Як засвідчило проведене дослідження, останнім часом на зміну жорсткій визначеності критеріїв оцінювання приходить більш гнучке, орієнтоване на об'єктивність, нормативність, кількісну визначеність оцінювання професійно-педагогічної діяльності. Можливо, це зумовлено все більшою залежністю матеріального та соціально-психологічного статусу педагога від оцінки результатів його праці. Отже, на відміну від суб'єктивної оцінки експерта (інспектора, керівника), все частіше в освіті використовується кваліметричний підхід, що (з лат. квалі – якість та давньогрецьк. метрію – вимірювати) передбачає кількісний опис якостей предметів чи процесів. Кваліметрія – наукова галузь, що вивчає методологію й проблематику комплексних кількісних оцінок якостей будь-яких об'єктів – предметів чи процесів [1]. Кваліметрія – науково обґрунтоване оцінювання й системна діагностика професійної діяльності й рефлексії особистості.

Аналіз досліджень науковців [1; 4] довів, що використання кваліметрії в освіті є прогресивним кроком, що сприяє кращому вирішенню низки проблем і, насамперед, підвищенню її якості. Кваліметрія поділяється на

теоретичну й прикладну. Теоретична кваліметрія абстрагується від конкретних об'єктів і вивчає загальні закономірності й математичні моделі, що пов'язані з оцінюванням якості. Предметом теоретичної кваліметрії є підвищення точності, зменшення трудомісткості кількісних оцінювань якості й розробка методів і технологій раціонального використання кожного з кваліметричних методів. Прикладна кваліметрія адаптує й доводить до технологічного використання моделі якісного оцінювання якості. Педагогічна кваліметрія – практична наука, що поєднує в собі педагогіку, математику, загальну кваліметрію, психологію, соціологію й кібернетику.

Важливим елементом реалізації кваліметричного підходу є визначення вагомості кожного показника. Найчастіше для цього застосовується експертний метод. Створюється експертна група (експертами вважаються спеціалісти, які визначені професіоналами в певній галузі більшістю їх колег). Як правило, в освіті експертами обираються найбільш досвідчені педагоги, управлінці різних ієрархічних рівнів, науковці, спеціалісти з інших галузей знань. Експертна група може працювати за методом Дельфі (послідовна кореляція результатів на основі аргументації кожним експертом своєї оцінки) або за будь-яким іншим методом експертних оцінок (рейтингу, соціологічних досліджень, бальних оцінок тощо).

При визначенні самої процедури оцінювання важливим є дотримання психолого-педагогічних закономірностей. Мова йде про доцільність і оптимальність обрання методів оцінювання: анкетування, тестування, педагогічне та управлінське спостереження, хронометраж, моделювання, аналіз, узагальнення, вивчення результатів навчальної і педагогічної діяльності тощо.

Не менш важливим є управлінське супроводження процесу оцінювання (визначення відповідальних термінів, проведення навчання експертів, інструктажів), фінансово-економічне, матеріально-технічне, кадрове, психологічне забезпечення процедури оцінювання. Завершальним етапом оцінювання є розробка попередніх (поточних) рекомендацій.

Загальний алгоритм застосування кваліметричного підходу для оцінювання освітньої діяльності та її результатів можна подати у вигляді схеми (див. рис.).

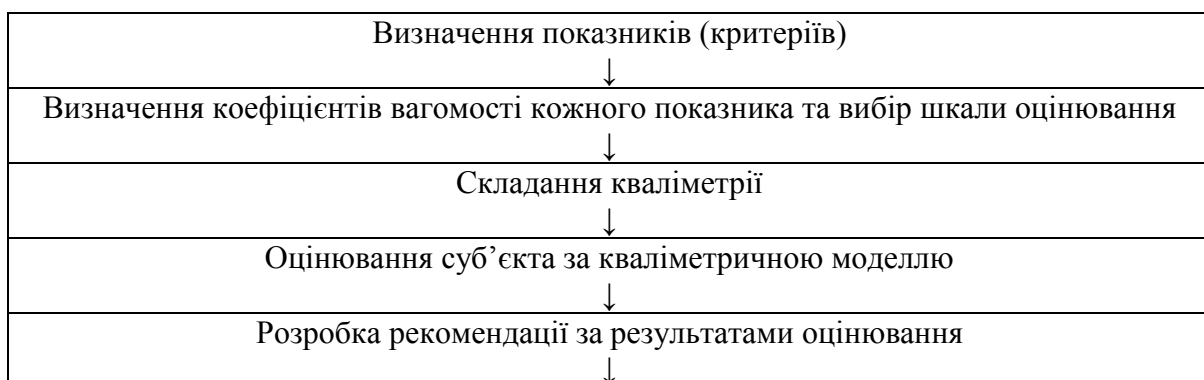

Рис. Кваліметричний підхід для оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ

Погоджуємось з деякими дослідниками [5], що вироблення критеріїв оцінки якості викладацької діяльності є одним з важливих мотивів при професійному підході до здійснення процедури оцінювання. Не дивлячись на існування визначеного набору загальноприйнятних характеристик та критеріїв оцінки діяльності професорсько-викладацького складу залежно від його специфіки та місії, пріоритетність критеріїв у конкретному ВНЗ може бути різною. На цьому етапі оцінювання кадрів являє собою особливим чином організований процес визначення рівня професійно-педагогічної діяльності викладача та її результатів відповідно до встановлених стандартів і критеріїв, що виступають як засоби професійного розвитку [6].

Як зазначає І. Зварич [3], підходи до оцінювання професійно-педагогічної діяльності викладачів – це сукупність різних педагогічних дій, які використовуються для діагностування якості викладання навчального предмета і рівня знань педагога, його ставлення до студентів та впливу на їхню успішність. На думку дослідниці, оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ найбільш доцільно здійснювати на основі аналізу результатів особистісних досягнень педагога, а саме: рівня викладання навчальної дисципліни, науковості, майстерності оцінювання якісного рівня знань студентів, трудової дисципліни професорсько-викладацького складу, етики та естетики педагогів вищої школи, розвитку особистості, досягнень студентів.

Висновки. Отже, проведений аналіз висвітлення основних підходів до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ засвідчив, що згадана проблематика досить активно обговорюється. Дослідниками визначено такі основні підходи до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, а саме: частковий, універсальний, ситуаційний, гуманістичний, технологічний, управлінський, комплексний, кваліметричний.

Список використаної літератури

1. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління (тексти лекцій) / Г.В. Єльнікова. – Х. : Основа, 2004. – 128 с.
2. Загірняк М. Система показників оцінювання діяльності керівників ВНЗ як управлінців вищої школи / М. Загірняк, А. Почтовюк // Вища школа. – 2007. – № 5 – С. 45–54.
3. Зварич І. Критерії оцінювання педагогічної діяльності викладачів у ВНЗ / І. Зварич // Молодь і ринок. – 2010. – № 5. – С. 21–29.
4. Корнешук Н.Г. Кваліметрия как инструмент оценки качества образования / Н.Г. Корнешук // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2006. – № 3. – С. 16–20.
5. Никулина И. Оценка качества знаний через качество преподавательской деятельности / И. Никулина, О. Римская // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 12. – С. 115–117.
6. Проблеми якості вищої освіти. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 231 с.
7. Руденко О.С. Теоретико-методологические основы исследования проблем качества преподавания в вузе / О.С. Руденко // Фундаментальные и прикладные исследования проблем образования : матер. всерос. семинара : в 2 т. / под ред. Н.В. Бордовской. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. – С. 34–40.

8. Соболев В.С. Концепция, модель и критерии эффективности внутривузовской системы управления качеством высшего профессионального образования / В.С. Соболев, С.А. Степанов // Университетское образование: практика и анализ. – 2004. – № 2 (30). – С. 102–110.

Ткаченко Е.Б. Подходы к оцениванию качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей высшей школы (начало XX в.)

В статье на основе анализа историко-педагогической литературы XXI в. проанализированы основные подходы к оцениванию качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей ВУЗ. Определено, что такими выступают частный, универсальный, ситуационный, технологический, комплексный и квалиметрический.

Ключевые слова: оценивание, подход, профессионально-педагогическая деятельность, преподаватель, качество.

Tkachenko O. Approaches to evaluating the quality of vocational and educational activities of teachers in higher education (the beginning of the XX century)

In the given article on the analyses of the pedagogical literature of the beginning of the XXI century the main approaches to the assessment of quality of the professional and pedagogical activity of higher school teachers are analyzed. The individual, the universal, the control, the situational, the technological, the complex and the quolimetric approaches are viewed here .

Key words: assessment, approach, professional and pedagogical activity, higher school teacher, quality.